
Urfa Belediye Tabipliği ve Yapılan Atamalar** (1886-1915)

Prof. Dr. Kenan OLGUN

“

Osmanlı Devleti'ndeki belediye tababetlerinin pek çoğuna ağırlıklı olarak azınlık Osmanlı vatandaşı doktorlar atanırken, bu durum Urfa Sancağı için söz konusu değildir. Urfa Belediye Tabipliği'ne yapılan atamalara bakıldığında bu durumu görmek mümkündür.

”

Kenan OLGUN^{1*}

Osmanlı Devleti'nde doktor ve cerrah yetiştirmek amacıyla ilk modern Tıp Fakültesi 14 Mart 1827 tarihinde açılmıştır. Okulda Avrupa'dan getirilen kitaplarla dersler İtalyanca veya Fransızca olarak verilmiş, Tıphane-i Amire adıyla açılan bu okulda öğretim görevlileri Müslüman ya da yabancı olurken öğrencilerin tamamı Müslümanlardan oluşmaktadır. Bununla birlikte dersler önce İtalyanca sonra Fransızca olarak verilmiş, zamanla okula gayrimüslimlerde almaya başlanmıştır. Bu okullardan mezun olan doktorlar Osmanlı Devleti'nin çeşitli yerlerinde görev yapmışlardır. Tıbbiyeyi bitiren doktorlar aldıkları eğitimden dolayı zorunlu hizmete tabi olup, görev yerine gitmedikleri takdirde zorunlu hizmet bedeli olarak bir meblağı ödemekle yükümlüdürler.

Osmanlı Devleti'ndeki belediye tababetlerinin pek çoğuna ağırlıklı olarak azınlık Osmanlı vatandaşı doktorlar atanırken, bu durum Urfa Sancağı için söz konusu değildir. Urfa Belediye Tabipliği'ne yapılan atamalara

bakıldığında bu durumu görmek mümkündür. Yapılan doktor tayinlerinde gayrimüslimler de olmakla birlikte çoğunluğu Türk ve Müslüman doktorlar oluşturmuştur. Yahya Efendi, Hüseyin Hüsnü Nimetullah Efendi, Cemal Bey bu doktorlardan bazılarıdır.

Urfa Belediye Tabipliği'nde dikkati çeken en önemli olay, önceden üstün hizmetlerinden dolayı “**taltif**” edilenlerin daha sonra çeşitli suçlamalarla soruşturma geçirmeleridir. Bunlar içinde en fazla öne çıkanı Salvator Kohen Efendidir. Salvator Kohen Efendi hakkında “**namusa muhalif bazı hallere cür'et**” ettiğine dair yapılan şikayetler araştırılmış, bu iddiaların asılsız olduğu belirtilerek Kohen Efendi görevine iade edilmiştir.

Osmanlı Devleti'nde ilk modern anlamda tıp okulu Sultan II. Mahmut döneminde açılmıştır. Sultan II. Mahmut, **14 Mart 1827** tarihinde İstanbul'da Hekimbaşı Behçet Mustafa Efendi'nin gayretleriyle Mekteb-i Tıbbiye'nin başlangıcı olan “**Tıbhane-i Amire**”nin kurulmasını sağlamıştır. Dört sınıflı olarak planlanan okulun ilk öğrencileri Asakir-i Mansure acemilerinden veya yetenekli medreseli gençlerden seçilmiştir. Asakir-i Mansure'nin tüzüğünde her bölüğe bir cerrah verilmesi öngörüldüğünden bu alanda da eleman yetiştirmek amacıyla daha kuruluş yıllarında ayrı bir cerrah sınıfı açılmış, İstanbul cerrahlarından yirmi kişi seçilip eğitilerek Mansure bölüklerine dağıtılmıştır².

Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane

Askeri olarak kurulan ilk tıp okulu, “**Tıbhane-i Amire ve Cerrahhane-i Mamure**” adını taşımaktadır. Hekimbaşı Behçet Efendi bu okulda hem müdür hem de öğretmen olarak görev yapmıştır. Bu okulda sınıf geçmek sınavla değil, öğretmenlerin verdikleri kanaatle olmaktadır. Öğretmenler ders esnasında yaptıkları müzakerelerde öğrencilerin durumunu görüp ona göre birer ikişer bir üst sınıfa öğrencileri çıkartmak suretiyle sınıf geçmeleri sağlanmıştır. 4 yıllık eğitimi tamamlayanlar “**tabib muavini**” unvanıyla ülkenin çeşitli yerlerinde görevlendirilmişlerdir³.

1833 yılında Tulumbacıbaşı Konağına taşınan okul, buranın 1836 yılında satılmasıyla birlikte Topkapı Sarayı’ndaki Otlukçu Kışlası’nda eğitimine yatılı olarak devam etmiştir. II. Mahmut’un iradesiyle Viyana’dan getirtilen Charles Ambroisse Bernard okula öğretmen olarak tayin edilmiştir. Dr. Bernard tıp okulunu kısa bir süre içinde Viyana’daki Josephinum Askeri Tıp Mektebi’ni örnek alarak düzenlemiş, Mekteb-i Tıbbiye’yi batı tarzında eğitim yapan bir okul haline getirmeye çalışmıştır. Kütüphanesiyle, botanik bahçesiyle, eczacılık ve ebelik sınıflarıyla modernleştirilen tıp okulunda ilk defa, diseksiyon ve otopsi çalışmalarına Dr. Bernard’ın yoğun çabalarıyla dönemin padişahından bu konu da özel izin alınarak başlatılmış ve aralıksız yürütülmüştür⁴.

Okulun binasının yetmemesi üzerine yeni bir bina düşünülmüş ve netice de okul Galatasaray’a taşınmıştır. Sultan II. Mahmut’un 14 Mayıs 1839 tarihinde burayı ziyareti üzerine padişahın “**Adli**” mahlasına binaen okulun adı “**Mekteb-i Tıbbiye-i Adliye-i Şahane**” olmuştur. Eğitim dilinin Fransızca olduğu okulun

diploması da Fransızca hazırlanmış ve okulun adı “**L’Ecole Adliyee Imperiale de Medecine**” şeklinde yazılmaya başlanmıştır. Ayrıca okulun Galatasaray’da bulunmasından dolayı “**L’Ecole de Medecine de GalataSerai**” diye de anılmıştır. Tıp okulunda eğitim dili Fransızcadır⁵.

1838 yılında eğitime başlayan tıp okulu ilk mezunlarını, Sultan Abdülmecit ve devlet adamlarının da katıldığı bir törenle 1843 yılında vermiştir. Dr. C.A. Bernard’ın 1844 yılında ölümünden sonra yerine Muallim-i Evvel olarak anatomi hocası Dr. Sigmund Spitzer (1813- 1895) getirilmiştir. Dr. Spitzer, Galatasaray’daki tıbbiyenin Avrupa çapında bir öğretim verdiğini göstermek için son sınıftan seçtiği dört çalışkan öğrenciyi doktora sınavını vermek için Viyana’daki askeri tıp akademisi Josephinum’a göndermiş, öğrenciler 1848 yılında buradaki sınavı kazanarak Viyana Tıp Fakültesi’nden “**Tıp Doktoru**” unvanını almışlardır.

Galatasaray’daki askeri tıbbiyenin eğitim kalitesi Avrupa’da onaylanınca Sultan tarafından bir fermanla askeri tıbbiye, fakülte olarak kabul edilmiştir. Galatasaray Tıbbiyesi 1848 yılında Beyoğlu yangınında kül olmuş, bu nedenle eğitime 1849 yılında Halıcıoğlu’ndaki Humbarahane Kışlası’nda devam edilmiştir⁶.

Tanzimat Fermanı sonrası tıbbiyeye gayrimüslim Osmanlı vatandaşları da alınmaya başlanmıştır. Okulda tıp eğitiminin Fransızca yapılması Müslüman Türk öğrencilerin başarısız olmasına ve mezunların çoğunluğunu gayrimüslimlerin oluşturmasına yol açmış, 1855 yılında yedi mezunun, 1859 yılında dokuz mezunun sadece birinin Müslüman Türk olduğu görülmüştür.

“

Tıbbiyede 1867 yılında başlayan kısmi Türkçe eğitim, 1870 yılından itibaren tamamen Türkçe olmuştur. Okul, Sultan II. Abdülhamit döneminde yeni bir binaya taşınmıştır. Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane Külliyesi, tıp eğitimi vermek üzere Sultan II. Abdülhamid Han tarafından yaptırılan ilk tıp okuludur. Yapımına 1894'te başlanmış ve 1903 yılında tamamlanmıştır. Bina'nın açılışı Sultan II. Abdülhamid'in doğum günü olan 6 Kasım 1903 Cuma günü gerçekleştirilmiştir.

”

Tıp öğrencilerinin yemek, yatak, giysi, kitap gereksinimlerinin karşılanması, hatta öğrencilere maaş bağlanmasına karşın ülkenin hekim açığı kapatılamamış, Tıbbiye, kurucusu II. Mahmut'un gösterdiği hedeflere doğru ilerleyememiş, Türkçe tıp kitabı yazılamamıştır⁷. Bu hedeflere ulaşamamasında eğitim dilinin Fransızca olmasının etkili olduğu üzerinde durulmuştur.

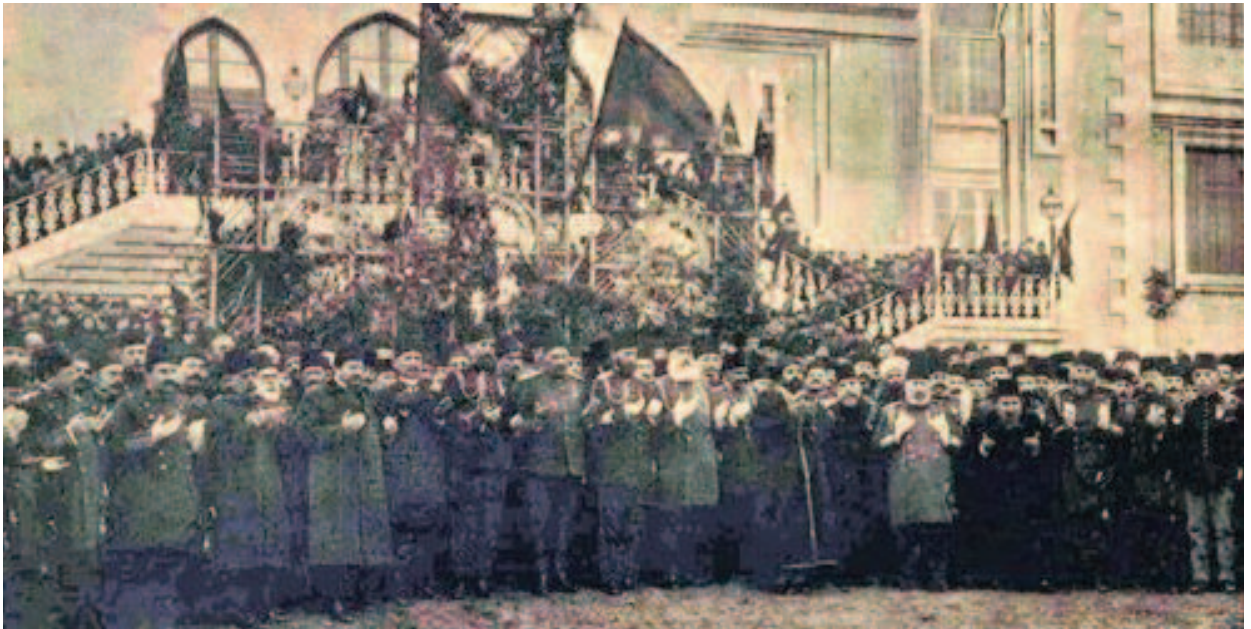
Tıbbiyede eğitim dilinin Türkçe olması için büyük gayretler olmuş, eğitim dilinin Fransızca olması nedeniyle öğrencilerin zor mezun oldukları sıklıkla dile getirilmiştir. Eğitim dilinin Türkçe olmasıyla birlikte ülkedeki doktor sıkıntısının giderilebileceği düşüncesi güç kazanmaya başlamıştır.

Çanakkale'de tamamı şehit düşen tıp öğrencileri. (1915)

Osmanlı'da modern tıp eğitiminin 14 Mart 1827'de başladığı kabul edilir. Birinci dünya savaşının sona ermesinin ardından işgale karşı başlayan isyan hareketlerinden birini de tıbbiyeliler başlatır. 14 Mart 1919'da bir toplantı düzenleyen tıbbiyeliler, Hikmet Bey'i temsilci olarak Sivas Kongresine gönderirler. Yine tıbbiyelilerin 14 Mart 1921'de Kadıköy Hale Sinemasında düzenlenen milli mücadele kutlamasının ardından 14 Mart kutlamaları geleneksel hale gelir.

Birinci Dünya Savaşı boyunca 765 tıp öğrencisinden 346'sı, 1915'te Tıbbiye'ye kaydolun 1. Sınıf öğrencilerinin ise tamamı Çanakkale'de şehit düştüğünden, Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane 1921'de hiç mezun veremez.

Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'nin Sultan II. Abdülhamid'in katılımıyla yapılan açılış töreni. (6 Kasım 1903)

Tıp öğrencilerinin yemek, yatak, giysi, kitap gereksinimlerinin karşılanması, hatta öğrencilere maaş bağlanmasına karşın ülkenin hekim açığı kapatılamamış, Tıbbiye, kurucusu II. Mahmut'un gösterdiği hedeflere doğru ilerleyememiş, Türkçe tıp kitabı yazılamamıştır. Bu hedeflere ulaşamamasında eğitim dilinin Fransızca olmasının etkili olduğu üzerinde durulmuştur.

Bütün bu gayretler neticesinde Sultan Abdülaziz, 2 Ocak 1867 tarihinde "Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye"nin kurulması iradesini yayınlamış bu sayede kısmen de olsa eğitim dili Türkçe olacak sivil bir tıp okulu açılmıştır⁸.

Tıbbiyede 1867 yılında başlayan kısmi Türkçe eğitim, 1870 yılından itibaren tamamen Türkçe olmuştur. Okul, Sultan II. Abdülhamit döneminde yeni bir binaya taşınmıştır. Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane Külliyesi, tıp eğitimi üzere Sultan II. Abdülhamid Han tarafından yaptırılan ilk tıp okuludur. Yapımına 1894'te başlanmış ve 1903 yılında tamamlanmıştır. Binanın açılışı Sultan II. Abdülhamid'in doğum günü olan 6 Kasım 1903 Cuma günü gerçekleştirilmiştir.

Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane, 1903-1909 yılları arasında Askeri Tıp Mektebi iken bu tarihten sonra sivil tıp mektebi olarak da hizmet vermiştir⁹.

1- OSMANLI DEVLETİ'NDE DOKTORLARIN ÇALIŞMA ŞARTLARI VE YÖNETMELİKLER

Urfa Belediye Tabipliği'ne yapılan atamalar ve karşılaşılan sorunlara geçmeden önce bu sorunlarla ilgili arşiv belgelerinde geçen tabirleri izah etmekte fayda vardır. Zira arşiv belgelerinde bu tabiplerin maaşlarının belediyelerce ödeneceği, kazalara birer tabip atanacağı, tabip muavini, tabibin görevinden çekilmesi gibi çeşitli ifadeler geçmektedir.

a- Tababeti Belediye İcrasına Dair Yönetmelik

Osmanlı Devleti'nde 1861 yılında yayımlanan "Tababeti Belediye İcrasına Dair" bir yönetmelikle, doktorların nasıl ve ne şekilde çalışabileceklerine dair düzenlemeler getirilmiştir. Bu yönetmeliğin konumuzla alakalı olan bazı maddeleri şunlardır:

"1- Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'den veyahut ecnebi

mektep tıbbiyesinden ellerinde diploması olmayan kimseler fen tababeti yahut bir başka fen dalında mesleğini icra edemeyecektir.

2- Gerek fen tababetinde ve gerek fen cerrahi de icazetnamesi (diploması) olmayan kimseler doktor unvanı alamayacaktır.

3- İşbu nizamnamenin yayım ve ilanından sonra ecnebi ülkesinden gelen doktorun Osmanlı ülkesinde tababet icra edebilmesi için ellerinde olan icazetnamelerini Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'ye götürüp kaydettirecekler; fakat daha önce kendi ülke temsilcilerinde pasaportlarını tasdik ettireceklerdir. Bu kişiler fen sanatından imtihan edileceklerdir. Kabul edildikleri takdirde beş yüz kuruş karşılığında ruhsatname verilecektir.

4- İşbu nizamnamenin yayımından evvel İstanbul'da sanat icra etmekte olan doktor ve cerrahlar icazetnamelerini Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'ye götürüp kaydettireceklerdir.

5- Fen tababetinde yahut cerrahi sanatında doktor olup taşralarda mesleklerini icra edenler ellerindeki icazetnamelerini Osmanlı tabiiyetinden ise yetkili devlet dairesine, ecnebi ise mensup olduğu konsolosluga tasdik ettirerek valilik aracılığıyla Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane Nezareti'ne gönderecektir.

6- Fen tababetinde yahut cerrahi sanatında doktor olanlar kendileri ilaç veremeyeceklerdir. Fakat resmi açılmış eczacı dükkanı bulunmayan mahallerde verebileceklerdir.

7- Ecnebi şehirlerde fen tahsili etmiş olan ebeler Osmanlı ülkesinde meslek icra edecek olurlarsa 3. Maddeye tabi olacaklardır. Ancak ruhsatname için yüz kuruş vereceklerdir. Bunlardan taşralarda ebelik yapanlar 5. Maddede beyan olunan kurallara uygun hareket etmek zorundadırlar.

8- Ebe kadınların aletle doğuma müdahalesi ve doğumu hızlandırmak için mahmuzlu çavdar gibi ilaçlar kullanmaları yasaktır.¹⁰

Tababeti Belediye İcrasına Dair Nizamname hükümleri gereği amaç, başta hekimler olmak üzere sağlık çalışanlarını belli bir denetim altına almaktır. Bunun da yanında yönetmeliğin 15. Maddesi uyarınca da o zaman için bir tür Sağlık Bakanlığı işlevini gören Mekteb-i Tıbbiye Nezareti'nin taşradaki yerlerde hekim bulundurulmasını sağlamak gibi işlev üstlendiği görülmektedir. Bunun uygulamadaki neticesi belediyelerin hekim istihdam etmesi anlamına gelmektedir. 1867 tarihinde açılan Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye'den 1909 yılına kadar mezun olanların sayısı 725'dir. Bu sayının ülke geneli düşünüldüğünde ne kadar yetersiz bir rakam olduğu aşikardır.

b- İdare-i Umumiye-i Tıbbiye Nizamnamesi

1861 yılında yayımlanan “Tababeti Belediye İcrasına Dair Nizamname” ile doktorların çalışma şartlarını düzenleyen Osmanlı Devleti, doktor atamasına dair yayımladığı bir başka yönetmelikle de bu konuda düzenlemeler getirmiştir. 1871 yılında yayımlanan yönetmelikle İstanbul dışında görevlendirilecek doktorların tayin işi ve bu doktorların görevleri belirlenmiştir.

9 Temmuz 1871 tarihinde yayımlanan “İdare-i Umumiye-i Tıbbiye Nizamnamesi” gereğince, devlet “memleket tabibi” adı altında taşradaki il ve ilçelerde doktor istihdam edebilecektir. Bu yönetmeliğin konumuzla ilgili bazı hükümleri şöyledir¹¹:

“1- Tıbbiye-i Mülkiye Nezareti ile görüşülerek sınırları belirlenen her bir mahalde bir memleket tabibi bulunacak ve gerektiği mahallerde memleket tabiplerinin refakatine birer tabip muavini de tayin olunacaktır.

2- Memleket tabiplerinin ve muavinlerinin maaşları memuriyetlerinin bağlı olduğu bölgedeki belediye tarafından ödenecektir.

3- İstanbul’da belediye ve illerde hükümet yetkilisi tarafından sınırı belirlenmiş olan bölgelerde belediyeler tarafından, Belediye Eczanesi adıyla birer eczane açılacak ve belediyeye ait olduğu, bir tabela ile giriş kapısının üzerinde belirtilecektir.

4- Memleket tabiplerinin seçilme usul ve koşulları ile eczanelerin tahsisatı özel nizamnamelerle belirlenecektir.

5- Memleket tabipleri belediye tarafından tayin ve ilan olunan yerde haftada iki gün parasız olarak hastaları muayene edecek ve bu sürede zengin-fakir hiç kimseden para almayacaktır.

6- Parasız muayene günlerinde tabip veya yanında muavini bulunur ise onun tarafından ücret alınmadan aşı yapılacaktır.

7- Tabip, ister zengin ister fakir olsun bulunduğu yere gelemeyecek kadar hasta olanların evlerine gitmek zorundadır.

8- Tabibi evine çağırın kimseler fakir ve aciz değil ise mahalli belediye tarafından tespit edilen ve Umur-ı Tıbbiye-i Mülkiye tarafından tasdik olunan tarife doğrultusunda tabibin ücretini ödemek durumundadırlar.

9- Haklı bir gerekçesi olmadan memleket tabibinin mevcut yasalara uymaması görevden uzaklaştırılmasına neden olur.

10- Salgın hastalığın ortaya çıktığı ve devam ettiği bölgelere gidecek olan memleket tabibinin görevinin önem ve süresine göre ödenmesi gereken harcamalar, görevlendiren hükümet yetkilisinin bulunduğu mahaldeki belediye tarafından karşılanacaktır”.

1882 yılında “İdare-i Sıhhiye Hakkında Rumeli Şar-

kiyeye Mahsus Kanun-ı Velayet” adını taşıyan düzenlemenin bir bölümü “Kaza Tabib ve Cerrahlarına Dair” alt başlığını taşımakta ve sağlık teşkilatlanmasında kazalarda hekimlerin görevlendirilmesine ilişkin hükümleri içermektedir. Bu hükümlerden bazıları şöyledir¹²:

“1- Her bir kazada bir tabip veya cerrah bulunur.

2- Gerektiği durumda dahiliye müdürü sıhhiye meclisiyle birlikte livalarda mevcut olan kazaların sıhhi takimatını tespit edebilir.

3- Kaza hekimleri sıhhiye meclisinin reyiyile dahiliye müdüriyetinin teklifi üzerine vali tarafından tayin olunur.

4- Kaza cerrahları adı geçen meclisin teklifi üzerine dahiliye müdüriyeti tarafından tayin olunur.”¹³.

c- Memleket Etibbası ve Eczacıları Hakkında Nizamname

16 Nisan 1888 tarihinde çıkarılan “Memleket Etibbası ve Eczacıları Hakkında Nizamname” de, bir önceki nizamnamenin hükümlerini detaylandırmakta, memleket hekimlerinin Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye’den mezun ve Osmanlı vatandaşı olan öğrencilerden atanacağını belirtmektedir. Daha önce de belirtildiği gibi Osmanlı vatandaşı olup da başka bir ülkede eğitim görmüş olanlar ise Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane’de bilgilerini ispat edip, “icazetname” aldıkları takdirde atanabileceklerdir. Bu yönetmeliğe göre “memleket hekimleri” aldıkları maaşa göre dört sınıfa ayrılmıştır: En az maaş 600 kuruş olmak üzere atandığı yere göre 800, 1200 ve 2000 kuruş maaşa sahip olan kaza, liva, vilayet tabipleri ile vilayet etibba müfettişleri.

Askerden muaf tutulmaları karşılığında “memleket hekimleri” 5 sene zorunlu hizmete tabidirler. Bu tabipler zorunlu hizmetlerinin iki senesini kazalarda, üç senesini ise livalarda tamamlamak zorundadırlar. Şayet bu görevi yapmazlarsa tabiplere para cezası uygulanmaktadır. Buna göre askerlik bedeli olan ve daire-i askeriyeeye ödenecek olan elli liraya ek olarak okuldaki eğitimin her bir senesi için onar lira mektep sandığına, diploma ve imtihan harcı olan yirmi lira da İdare-i Umur-ı Tıbbiye-i Mülkiye Sandığı’na ödenecektir¹⁴.

1888 yılında çıkarılan yönetmelik gereğince tabiplere en düşük maaş olarak 600 kuruş ödenmesi zorunludur. Bu ödeme de o yörenin gelirlerinden ödenecektir. Her ne kadar alt limit 600 kuruş olarak belirlense de neredeyse her yörede tabiplere ödenen maaş miktarı 600 kuruş olmuştur. Bu maaş yeterli olmamakla birlikte pek çok yerde de düzenli ödenmemiştir. İleride de değinileceği gibi Bolvadin kazası tabip bulmak için 800 hatta 1000 kuruşu bile gözden çıkartmıştır, ancak yine de tabip bulmada sıkıntı yaşayacaktır.

“

Urfa Belediye Tabipliği'nde çalışan tabipler ülkenin pek çok yerinde olduğu gibi aylık 600 kuruş maaş almaktadır. Ülkenin çeşitli yerlerinde görev yapan tabipler maaşların azlığı ya da geç ödenmesi gibi sebeplerden dolayı bazen göreve gitmek istememekte ya da geç gitmektedirler. Bu durum Urfa'da yaşanmamıştır.

”

Osmanlı Devleti'nde yönetmelikler gereğince doktor atamalarını “Umum Mekatib-i Askeriye-i Şahane” yapmaktadır. II. Meşrutiyetin ilanından sonra bu atama işini “Meclis-i Umur-ı Tıbbiye-i Mülkiye ve Sıhhiye-i Umumiye” üstlenmiş 1916 tarihinde bu kurumun adı “Dahiliye ve Sıhhiye Nezareti” olarak değiştirilmiştir¹⁵.

2- URFA BELEDİYE TABİPLİĞİNE YAPILAN ATAMALAR VE KARŞILAŞILAN SORUNLAR (1886-1915)

1882 yılında yayımlanan yönetmelik gereğince her kazada bir tane tabip ya da cerrah bulunması gerekmektedir. Bu yönetmeliğe binaen Urfa'ya da “belediye tabibi” adı altında Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'den mezun doktorlar atanmıştır.

Bilindiği gibi 1861 yılında yayımlanan “Tababeti Belediye İcrasına Dair Nizamname” ile memleket tabiplerinin ve muavinlerinin maaşları memuriyetlerinin bağlı olduğu bölgedeki belediye tarafından ödenecektir. Sağlıkla ilgili yönetmelikler her ne kadar kazaların hepsinde birer tabip bulunmasını zorunlu kılsa da burada sorun, ülkede her kazaya gönderilecek kadar yeterli tabip olup olmadığıdır. Arşiv belgelerini incelediğimizde ortaya çıkan durum hiç te iç açıcı değildir.

Osmanlı Devleti, ülkedeki tabip eksikliğini gidermek amacıyla çeşitli çözüm yolları aramıştır. Bunlardan bir tanesi de yabancı ülkelerde tıp eğitimi almış olan Osmanlı vatandaşlarının kazalarda tabip olarak görevlendirilmesi yoludur. Yönetmelikler yurt dışında eğitim almış tıp doktoru olanların diplomalarını “Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane”ye tasdik ettirerek oradan bir “ruhsatname” almasını şart koşturmuştur.

Ayrıca; Mekatib-i Askeriye-i Şahane Nezareti tabip ihtiyacını karşılamak amacıyla izlenecek yolu da göstermiştir. Buna göre; “mekatib-i ecnebiyeden diplomalı olup da Mekatib-i Tıbbiye-i Şahane'nin ruhsatnamesini haiz ve Devlet-i Aliye teb'asından bulunan etibbanın icap eden mahallere nasp ve tayinleri tensip edildiği su-

retde mahali karibe için harcırah-ı nizamileri tesviye olunacağından ve beher tabibe 1500 ve mahal-i baide için 2000 kuruş maaş verileceğinden talip olanların Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane Nezaret-i behiyesine müracaat eylemelerinin evrak-ı havadisle neşr ve ilan ettirilmesi”dir¹⁶.

Mekatib-i Askeriye-i Şahane Nezareti, elde tabip olmadığından dolayı yurt dışında tıp eğitimi almış ve diplomalarını onaylatmış Osmanlı vatandaşlarının ilan yoluyla çalıştırılmasını tavsiye etmiştir. Bu tabiplerin mahalli ve genel gazetelerle ilan edilmesi ve ilan da her bir tabibe 1500 kuruş maaş verileceğinin belirtilmesini de istemiştir. Bu belgeden de anlaşılacağı gibi, ülkede tabip eksikliği had safhadadır.

Urfa Belediye Tabipliği'ne yapılan atamalarla ilgili ilk belge 6 Nisan 1887 tarihini taşımaktadır. Belgeye göre Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye'den 1883 senesi mezunu olup Urfa'ya tayin edilen doktorlardan Cemal Selim Efendi, vazifesini “bihakkın ifa” etmesinden dolayı “rütbe- salise” ile ödüllendirilmesi istenmiştir.

Bu istek, Tıbbiye-i Mülkiye yönetmeliğinin “Düsterun ikinci cildinin sekiz yüz onikinci sahifesinin Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye Nizamnamesi zeylinin üçüncü maddesi ahkamınca müstehak olduğu rütbe- salise” verilmesi uygun bulunmuştur¹⁷. Sadrazam Kamil Paşa'nın imzasının da yer aldığı irade ile Cemal Bey'e 3. Rütbeden nişan verilmiştir. Bu durum Dahiliye Nezareti'nden Tıbbiye Nezareti'ne gönderilen 26 Nisan 1887 tarihli yazıda ifade edilmiş, Urfa Belediye tabibi Cemal Bey'e “rütbe- salise” tevcihinin uygun görüldüğünün Sadaret tarafından bildirildiği belirtilmiştir¹⁸.

Osmanlı Devleti'nde tabipler konusunda en büyük sıkıntı ülkede yeterli sayıda tabip olmamasıdır. Diğer bir sorun da bu tabiplere ödenecek maaşlardır. Belediyeler bu noktada yetersiz gelirleri nedeniyle oldukça zorlanmışlardır. Bazı tabipler belediyelerin verdiği maaşların azlığından dolayı göreve gitmek istememiştir¹⁹. Osmanlı Devleti, tabipleri zorunlu hizmete göndermek için gitmediği takdirde okumalarına bedel olarak büyük bir meblağ istemektedir.

“

Urfa Belediye Tabipliği'ne yapılan atamalarla ilgili ilk belge 6 Nisan 1887 tarihini taşımaktadır. Belgeye göre Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye'den 1883 senesi mezunu olup Urfa'ya tayin edilen doktorlardan Cemal Selim Efendi, vazifesini “bihakkın ifa” etmesinden dolayı “rütbe- salise” ile ödüllendirilmesi istenmiştir.

”

“

Osmanlı Devleti'nde tabipler konusunda en büyük sıkıntı ülkede yeterli sayıda tabip olmamasıdır. Diğer bir sorun da bu tabiplere ödenecek maaşlardır. Belediyeler bu noktada yetersiz gelirleri nedeniyle oldukça zorlanmışlardır. Bazı tabipler belediyelerin verdiği maaşların azlığından dolayı göreve gitmek istemiştir.

”

Mecburi hizmet yükümlülüğünü yerine getirmeyen tabiplerin, tabip ve eczacılarla ilgili yönetmeliğin 10. Maddesi gereğince mecburi hizmet bedeli olarak 150 Osmanlı lirası ödemesi gerekmektedir²⁰. O dönem tabip maaşlarının aylık 6 lira olduğu düşünüldüğünde istenen paranın ne kadar büyük bir meblağ olduğu daha iyi anlaşılacaktır.

Urfa Belediye Tabipliği'nde çalışan tabipler ülkenin pek çok yerinde olduğu gibi aylık 600 kuruş maaş almaktadır. Ülkenin çeşitli yerlerinde görev yapan tabipler maaşların azlığı ya da geç ödenmesi gibi sebeplerden dolayı bazen göreve gitmek istememekte ya da geç gitmektedirler. Bu durum Urfa'da yaşanmamıştır. Urfa'da görevine gitmeyen ya da geç giden tabip yoktur. Bununla birlikte maaşların geç ödenmesi sorunu kısmen de olsa Urfa'da da yaşanmıştır. Nitekim Hüseyin Hüsnü Nimetullah Efendi maaşını geç almıştır²¹. Hüseyin Hüsnü Efendi'nin maaşını geç almasının sebebi hakkındaki şikayetlerdir. Hüseyin Hüsnü Efendi hakkındaki şikayetlerin aydınlatılması amacıyla açığa alınmış, bu dönemde maaşını alamamıştır.

Urfa'da belediye tabiplerinin maaşlarının ödenmesinde bir sıkıntı yaşanmamışken aynı durum belediye eczacılığı için geçerli değildir. Zira Urfa belediye eczacısı olan Mehmet Tevfik Efendi, 700 kuruş maaşla atandığını ancak Urfa belediye başkanının kendisine ancak 200 kuruş ödeyebileceğini belirtmesi üzerine durumu Dahiliye Nezareti'ne bildirerek Kudüs'e tayinini istemiştir. Dahiliye Nezareti bu yazı üzerine Urfa Sancağı'na gönderdiği 31 Ocak 1909 tarihli yazıda; kanun gereği bir eczacının 2 sene dolmadan tayin isteyemeyeceği ifade edilerek Tevfik Efendi'nin isteği uygun görülmemiştir. Yazının devamında; Mehmet Tevfik Efendi'nin Urfa'da kalmasına ve aylık 700 kuruş maaş almasına dikkat edilmesi şahsın “mağdur edilmemesi” istenmiştir²².

Eczacılar da yaşanan bu soruna rağmen Urfa belediye tabipliği cazip bir yerdir. Nitekim Birecik belediye tabibi Kosti Manol Kilayidini Efendi Urfa'ya kendi rızasıyla tayin olmak istemiştir²³.

1886-1915 yılları arasında Urfa Belediye Tabipliği'nde Cemal Selim Efendi²⁴, Kosti Manol Kiliyadini Efendi²⁵, Şevamentin Kohen Efendi²⁶, Salvator Efendi²⁷, Hüseyin Hüsnü Nimetullah Efendi²⁸, İbrahim Galip Efendi²⁹ ve Yahya Efendi³⁰ görev yapmıştır.

Urfa Belediye Tabipliği'nde yaşanan en önemli sorunlardan bir tanesi tabipler hakkındaki şikayetlerdir. Urfa'da görev yapan tabiplerden Salvator Efendi ve Hüseyin Hüsnü Nimetullah Efendi hakkında şikayetler yapılmıştır. Urfa Sancağı belediye tabibi Salvator Efendi'nin “harekatı gayr-ı layıkasına mebni tebdilini” isteyen müderris Halil Efendi ve arkadaşları tarafından çekilen telgraf üzerine konu hakkında araştırma yapılması isteği Dahiliye Nezareti'nden Halep Vilayeti'ne 26 Eylül 1901 tarihli yazıyla bildirilmiştir³¹.

13 Kasım 1901 tarihli Dahiliye Nezareti'nden Halep Vilayeti'ne gönderilen yazıda; yapılan inceleme sonucunda Salvator Efendi'nin görevini “bihakkın” yaptığı ve ihbarın “muafak-ı hakikat” olmadığı belirtilmiştir. Ancak bu defa da namusa muhalif bazı hallere cüret ettiği belirtilmiş ve araştırılması istenmiştir³².

Urfa Sancağı'ndan 15 Şubat 1902 tarihinde alınan bilgiye göre Salvator Efendi'nin vazifesini “mukadde mane ve namuskarane ifa edegeldiği” ve “bir guna su-i hal ve hareketi görülmediği” bildirilmiştir. Salvator Efendi hakkında yapılan araştırma neticesinde suçlamaların asılsız olduğu anlaşılmış ve Salvator Efendi'nin “derhal” göreve başlatılması istenmiştir³³.

Hüseyin Hüsnü Nimetullah Efendi hakkında da; Askeriye-i Şahane Nezareti'nden Dahiliye Nezareti'ne gönderilen 21 Haziran 1903 tarihli yazıda; Urfa Belediye tabibi Hüsnü Efendi'nin “su-i istimalinden” dolayı “has-

“

Urfa'da belediye tabiplerinin maaşlarının ödenmesinde bir sıkıntı yaşanmamışken aynı durum belediye eczacılığı için geçerli değildir. Zira Urfa belediye eczacısı olan Mehmet Tevfik Efendi, 700 kuruş maaşla atandığını ancak Urfa belediye başkanının kendisine ancak 200 kuruş ödeyebileceğini belirtmesi üzerine durumu Dahiliye Nezareti'ne bildirerek Kudüs'e tayinini istemiştir.

”

tanın perişan olduğu” müracaat edenlerin muayene edilmediği, “fevkalade ücret talebinde bulunduğu” ve “fukara” hastalara “katiyyen bakmadığı” hakkında Hacı Ahmet ve iki arkadaşı tarafından gönderilen telgrafa binaen “bitaraf” kişiler tarafından araştırma yapılması ve durumun Halep Vilayeti’ne bildirilmesi istenmiştir³⁴. Dahiliye Nezareti bunun üzerine 2 Temmuz 1903 tarihli yazıyla durumu Halep Vilayeti’ne bildirmiştir³⁵.

Şikayetin sonucu hakkında arşivlerde bir bilgiye rastlanmamıştır. Burada ilginç olan, Hüseyin Hüsnü Efendi’nin daha önce “nizamen müstehak olduğu rütbe-i salise” ile ödüllendirilmiş olmasıdır³⁶. Şikayete konu olan Salvator Efendi hakkına bir taltif söz konusu değildir.

Urfa’da görev yapan belediye tabiplerinin pek çoğu “hüsn-i hizmetine mebni” rütbe ile ödüllendirilmişlerdir. Cemal Bey, Hüseyin Hüsnü Nimetullah Efendi “rütbe-i salise” ile ödüllendirilirken, Şevamentin Kohen Efendi, 5. Rütbeden Mecidi nişanı ile taltif edilmiştir³⁷. İbrahim Galip Efendi ise; “emraz-ı sariyenin hüküm ferma olduğu zamanlarda” yani kolera hastalığının tedavisinde yapmış olduğu hizmetlerden dolayı bir maaş ödüllendirilmesi istenmiştir. “Sıhhiye tahsisatından” ödenmesi istenen bu ödül, Maliye’de yeterli para olmadığından ödenemeyeceği, bunun yerine bu maaş ödüllendirmesinin mahallince yapılacağı belirtilmiştir³⁸.

Üstün hizmetlerinden dolayı rütbe verilmesi sadece belediye tabiplerine özgü değildir. Memurlar ve askerlere de rütbe verilmektedir. Nitekim tabip Yüzbaşı İskender Efendi de rütbe ile ödüllendirilenler arasındadır. Yüzbaşı İskender Efendi’ye Rakka kazasındaki kolera vakalarındaki başarılı mücahesinden dolayı 5. rütbeden Mecidiye nişanı verilmiştir³⁹.

Aynı şekilde salgın hastalıklarla başarılı mücadelesinden dolayı belediye tabibi Yahya Efendi’ye sınavsız olarak “sertabiplik” verilmesi istenmiş, ancak bu istek “bila imtihan sertababete tayinine nizamnemenin mü-

said olmadığı” gerekçesiyle kabul edilmemiştir⁴⁰.

SONUÇ

Yönetmelikler gereği her kazada bir tane tabip bulunması zorunludur. Ayrıca tabipler 600 kuruş maaştan 800, 1200 ve 2000 kuruş gibi değişik rakamlarla maaş almaktadır. Ancak tabiplerin büyük çoğunluğu 600 kuruş maaş almaktadır. Belediye tabiplerine ödenecek ücretler belediye gelirlerinden karşılandığı için pek çok yerde belediyeler maaş ödemekte zorluk çekmişlerdir.

Osmanlı Devleti’nde belediye tabipliğine yapılan tabip atamaları ve görevleri esnasında yaşanan sorunların pek çoğu Urfa Belediye Tabipliği’ne yapılan tabip atamalarında yaşanmamıştır. Urfa belediye tabiplerinde görevine gitmeyen tabip yoktur. Bu nedenle mecburi hizmet karşılığı görevine gitmeyen tabiplerden alınan 150 lira gibi bir meblağ söz konusu olmamıştır. İncelediğimiz dönemde sadece Hüseyin Hüsnü Nimetullah Efendi’nin maaşı biraz geç ödenmek zorunda kalmıştır. Zira Hüseyin Hüsnü Efendi hakkında yapılan şikayetlerin neticesi beklendiğinden Hüsnü Efendi açığa alınmıştır. Sorun da bu açığa alınmadan kaynaklanmaktadır.

Urfa’da görev yapan tabipler özveriyle çalışmış, salgın hastalıklara karşı başarılı bir şekilde mücadele etmişlerdir. Özellikle kolera hastalığından dolayı başarılı çalışmalarda bulunan içlerinde Urfa belediye tabibi İbrahim Galip Efendi’nin de bulunduğu tabiplere bir maaş ikramiye verilmiştir.

Sonuç olarak Urfa Belediye Tabipliği’nde ülkenin birçok yöresinde yaşanan maaşların ödenememesi, görevde gidilmemesi gibi sorunlar yaşanmamıştır. Bununla birlikte tabip maaşlarının yetersizliği konusu burada da sorun olmuştur. Bu sorunlar sadece Osmanlı Devleti’ne de ait değildir. Bu sorunlar o günlerden bugünlere kadar birçok kez yaşanmış, bu durum yazışmalarda dahi pek çok defa dile getirilmiştir.

Halep’ten bir görünüm.

KAYNAKÇA**1- Arşiv Belgeleri**

Başbakanlık Osmanlı Arşivi,

Dahiliye Nezareti, Kalem-i Mahsus Müdüriyeti (DH-KMS)**Dahiliye Nezareti Mektubi Kalemi (DH-MKT)****İrade Dahiliye (İ.DH)****İrade Dosya Usulü (İ.DUİT)**Tababet-i Belediye İcrasına Dair Nizamname, **Düştur** (1290) Tertip I, C. 2. 814-816.**2- Basılmış Eserler**Avcı, Alaettin, **Türkiye’de Askeri Yüksek Okullar Tarihçesi**, Ankara, 1963.Aydın, Erdem, “19. Yüzyılda Osmanlı Sağlık Teşkilatlanması”, **Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM)**, Sayı 15, Ankara 2004, s.185-207.Ergin, Osman Nuri, **Mecelle-i Umur-ı Belediye** 6. İstanbul, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş, 1995.Kırımlioğlu, Nurdan, “19. Yüzyıl Osmanlı Devleti’nde Tıp Eğitimi ve Tıp Dilinin Türkçeleşmesi Çabaları”, **Eskişehir Tıp Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi Tıp Tarihi ve Etik Dergisi**, C.1, Sayı 1, 2016, s.1-15.Koylu, Zafer-Doğan, Nihal, “Birinci Dünya Savaşı Sırasında Osmanlı Devleti’nde Sıtma Mücadelesi ve Bu Amaçla Yapılan Yasal Düzenlemeler”, **Türkiye Parazitoloji Dergisi**, 34 (3), 2010, s.209-215.Rasimoğlu, Ceren Gülser İlikan, “Taşra’yı İyileştirmek: 19. Yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu’nda Memleket Hekimleri”, **Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi**, 2013, 3(1), s.1-6.Sarı, Nil, “Mekteb-i Tıbbiye”, **DİA**, C.29, Ankara, 2004, s.2-5.Öztürk, Hülya-Karasu, Cezmi, “Mekteb-i Tıbbiye-i Adliye-i Şahane’nin Kurucusu Charles Ambroisse Bernard’ın Eserleri ve Osmanlı’ya Etkileri Üzerine Bir Değerlendirme”, **Adli Tıp Bülteni**, C.19, Sayı 3, Ankara 2014, s.125-134.**DİPNOTLAR:*** Prof. Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Tarih Bölümü, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi. kolgun@ybu.edu.tr

** Osmanlı’dan Cumhuriyete Urfa Sempozyumunda sunulan bildiriden geliştirilmiştir.

¹ Nil Sarı, “Mekteb-i Tıbbiye”, **DİA**, C.29, Ankara, 2004, s.3.² Alaettin Avcı, **Türkiye’de Askeri Yüksek Okullar Tarihçesi**, Ankara, 1963, s.17.³ Hülya Öztürk-Cezmi Karasu, “Mekteb-i Tıbbiye-i Adliye-i Şahane’nin Kurucusu Charles Ambroisse Bernard’ın Eserleri ve Osmanlı’ya Etkileri Üzerine Bir Değerlendirme”, **Adli Tıp Bülteni**, C.19, Sayı 3, Ankara 2014, s.125-134.⁴ Sarı, **a.g.m.**, s.3.⁵ Nurdan Kırımlioğlu, “19. Yüzyıl Osmanlı Devleti’nde Tıp Eğitimi ve Tıp Dilinin Türkçeleşmesi Çabaları”, **Eskişehir Tıp Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi Tıp Tarihi ve Etik Dergisi**, C.1, Sayı 1, 2016, s.8.⁶ Kırımlioğlu, **a.g.m.**, s.8.⁷ Sarı, **a.g.m.**, s.3.⁸ <http://www.sbu.edu.tr/Universitemiz/Tarihcemiz>, Erişim tarihi:22 Şubat 2018.⁹ Tababet-i Belediye İcrasına Dair Nizamname, **Düştur** (1290), Tertip I, C. 2. 814-816; Erdem Aydın, “19. Yüzyılda Osmanlı Sağlık Teşkilatlanması”, **Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM)**, Sayı 15, Ankara 2004, s.196-197.¹⁰ Osman Nuri Ergin, **Mecelle-i Umur-ı Belediye** 6. İstanbul, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş, 1995.¹¹ Aydın, **a.g.m.**, s.200.¹² Aydın, **a.g.m.**, s.200.¹³ Ceren Gülser İlikan Rasimoğlu, “Taşra’yı İyileştirmek: 19. Yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu’nda Memleket Hekimleri”, **Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi**, 2013, 3(1), s.3.¹⁴ Zafer Koylu-Nihal Doğan, “Birinci Dünya Savaşı Sırasında Osmanlı Devleti’nde Sıtma Mücadelesi ve Bu Amaçla Yapılan Yasal Düzenlemeler”, **Türkiye Parazitoloji Dergisi**, 34 (3), 2010, s.211.¹⁵ **Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Dahiliye Nezareti, Mektubi Kalemi (DH-MKT)**, 2064.52.01.¹⁶ **BOA, İrade Dahiliye, (İ.DH)**, 1025.80823.01.¹⁷ **DH-MKT**, 1415.90.01.¹⁸ **DH-MKT**, 2055.86.01.¹⁹ **DH-MKT**, 2246.91.01.²⁰ **DH-MKT**, 716.69.01.²¹ **DH-MKT**, 2725.97.01.²² **DH-MKT**, 1551.83.01, 2 S. 1306.²³ **DH-MKT**, 1415.90.01.²⁴ **DH-MKT**, 1551.83.01.²⁵ **DH-MKT**, 2493.44.01.²⁶ **DH-MKT**, 2588.102.01.²⁷ **DH-MKT**, 731.60.02.²⁸ **DH-MKT**, 766.19.01.²⁹ **BOA, Dahiliye Nezareti, Kalem-i Mahsus Müdüriyeti (DH-KMS)**, 38.4.01-2.³⁰ **DH-MKT**, 2536.74.01.³¹ **DH-MKT**, 2555.5.01.³² **DH-MKT**, 2588.102.01.³³ **DH-MKT**, 731.60.01.³⁴ **DH-MKT**, 731.60.02.³⁵ **DH-MKT**, 630.8.02.³⁶ **DH-MKT**, 2493.44.01, 17 S. 1319.³⁷ **DH-MKT**, 766.19.01, 25 C. 1321.³⁸ **İDUİT**, 64.15.01.³⁹ **DH-KMS**, 38.4.01-02